

1. ΚΟΥΡΟΙ

Ο όρος κούρος χρησιμοποιείται στην έρευνα για να περιγράψει τα αγάλματα γυμνών νεανικών ανδρικών μορφών της αρχαϊκής εποχής. Τα αγάλματα αυτά εικονίζονται όρθια, σε στάση μετωπική, προβάλλοντας ελαφρώς το αριστερό σκέλος. Τα πέλματα και των δύο ποδιών πατούν ολόκληρα στο έδαφος και είναι παράλληλα μεταξύ τους, ενώ οι βραχίονες βρίσκονται δίπλα στο σώμα και τα χέρια είναι κλεισμένα σε γροθιές. Ο κούρος αποτελεί τον κύριο τύπο απεικόνισης της ανδρικής μορφής στη μεγάλη πλαστική της αρχαϊκής περιόδου από την εποχή της εμφάνισής του, δηλαδή από το γ' τέταρτο του 7^{ου} αι. π.Χ. έως και τα χρόνια των περσικών πολέμων, γύρω στο 480 π.Χ.

Ο όρος κούρος είναι ο ιωνικός τύπος της λέξης κόρος, δηλαδή το αρσενικό αντίστοιχο της κόρης. Χρησιμοποιήθηκε για πρώτη φορά από τον Β. Λεονάρδο (AE 1895, 75-83: «Κούρος εξ Αττικής») αλλά καθιερώθηκε από τη G. Richter στη μονογραφία της «Kouroi, Archaic Greek Youths», που δημοσιεύτηκε σε πρώτη έκδοση το 1942. Παλιότερα τα αγάλματα αυτά ονομάζονταν Απόλλωνες, επειδή οι μελετητές θεωρούσαν ότι εικόνιζαν τον θεό αυτό. Ο λόγος ήταν ότι πολλοί κούροι είχαν βρεθεί σε ιερά του, όπου προσφέρονταν ως αναθήματα προς τον θεό, όπως δηλώνουν και οι επιγραφές που συνοδεύουν ορισμένα από αυτά. Επίσης ο Διόδωρος (I, 98,9) περιγράφει το άγαλμα του Πυθίου Απόλλωνα στη Σάμο με τρόπο που αντιστοιχεί στον τύπο του κούρου, ενώ και ο κολοσσικός κούρος στη Δήλο, ανάθημα των Ναξίων, παριστάνει πιθανότατα τον θεό αυτό.

Ωστόσο σήμερα είναι πλέον γενικά αποδεκτό ότι δεν εικονίζουν όλοι οι κούροι τον Απόλλωνα, αφού πολλοί έχουν βρεθεί σε νεκροταφεία, όπου αποτελούσαν σήματα σε τάφους. Αλλά και εκείνοι που προέρχονται από ιερά δεν σχετίζονται όλοι με τον θεό αυτόν, αφού πολλοί βρέθηκαν σε ιερά άλλων θεοτήτων, λ.χ. του Ποσειδώνα στο Σούνιο, ή ακόμη και γυναικείων, όπως π.χ. της Ήρας στη Σάμο. Εξάλλου, ο τύπος χρησιμοποιήθηκε και για την απεικόνιση νικητών σε αγώνες, όπως του παγκρατιαστή Αρραχίωνος στην αγορά της Φιγάλειας (Παυσανίας VIII, 40,1). Χρησιμοποιήθηκε δηλαδή ο τύπος για την απεικόνιση θεών αλλά και θνητών και συγκεκριμένα αναθετών, νεκρών νέων αλλά και νικητών αθλητών.

Όλα τα αγάλματα που εικονίζονται στον τύπο του κούρου φέρουν τα ίδια

γενικά χαρακτηριστικά. Έτσι, αν δεν υπάρχει κάποιο σύμβολο ή επιγραφή ή αν δεν βοηθά ο τύπος εύρεσης του κούρου δεν μπορούμε να αποφασίσουμε αν εικονίζεται θνητός ή θεός, ούτε αν πρόκειται για επιτύμβιο, αναθηματικό ή λατρευτικό άγαλμα. Αυτή ακριβώς η ομοιομορφία αλλά και η σχετικά μεγάλη διάρκεια του τύπου οδήγησαν τους μελετητές σε διάφορες απόψεις σχετικά με το νόημα των αγαλμάτων του τύπου.

Έτσι, σύμφωνα με την V. Zinserling, ο κούρος ενσαρκώνει την αρετή του άνδρα. Αυτή η αρετή εκφράστηκε με τον συγκεκριμένο τύπο στο πλαίσιο της αριστοκρατικής άρχουσας τάξης και κατόπιν υιοθετήθηκε ως πρότυπο από τους οικονομικά ευκατάστατους πολίτες της ανερχόμενης μεσαίας τάξης. Κατά τον W. Martini οι ταφικοί κούροι ενσαρκώνουν την ιδέα της αθανασίας, ενώ οι αναθηματικοί αποτελούν *άγαλμα*, αντικείμενο δηλαδή αξίας, δώρο προς τον θεό. Κατά τον D. Steuernagel αντίθετα ο κούρος δεν εικονίζει κάτι αφηρημένο αλλά κάτι πολύ συγκεκριμένο: πρόκειται για το νεαρό πολεμιστή της αρχαϊκής εποχής, που εικονίζεται με τον τρόπο που περιγράφονται οι Αχαιοί πολεμιστές στα ομηρικά έπη, ενώ και η στάση του δηλώνει την κίνησή του στον πόλεμο. Ο D. Metzler, προσπαθώντας να ερμηνεύσει τον κούρο στο πλαίσιο της εποχής του, υποστηρίζει ότι από τους συγχρόνους τους οι κούροι πρέπει να θεωρούνταν ως εικόνες θεϊκών ανδρών, δηλαδή απογόνων θεών.

Και κατά τον H. Kyrieleis, τέλος, ο κούρος εκφράζει την αρετή, γι' αυτό και ο τύπος μένει αναλλοίωτος για πάνω από έναν αιώνα. Η αρετή αυτή συνδεόταν άμεσα με τη σωματική ρώμη, η οποία προβάλλεται φανερά στα αγάλματα των κούρων. Για τον μελετητή αυτόν όμως ο κούρος δεν αποτελεί μια αφηρημένη απεικόνιση της αρετής, γιατί αφηρημένες έννοιες δεν απεικονίζονται πριν από τον 5^ο αι. π.Χ. Ο κάθε κούρος απεικόνιζε και για εκείνον που τον έστησε αλλά και για τον αρχαίο θεατή ένα συγκεκριμένο πρόσωπο, μέσω του οποίου εκφραζόταν η αρετή. Ταυτόχρονα ο κούρος αποτελούσε και σύμβολο της αριστοκρατικής τάξης. Επειδή υπάρχουν πολλοί κούροι που είχαν κολοσσιακές διαστάσεις, θεωρεί ότι αυτοί εικόνιζαν ήρωες. Οι αριστοκρατικές οικογένειες στην αρχαϊκή εποχή ανήγαγαν την καταγωγή τους σε ήρωες, για τον λόγο αυτό και οι κούροι αποτελούσαν κατά κάποιο τρόπο μάρτυρες του μυθικού παρελθόντος των οικογενειών και ταυτόχρονα σύμβολό τους.

Η εμφάνιση του τύπου του κούρου στον ελληνικό χώρο περίπου στο γ' τέταρτο του 7^{ου} αι. π.Χ. είναι αποτέλεσμα πιθανότατα αιγυπτιακών επιδράσεων. Πριν από τους κούρους, ήδη από τα μέσα του 7^{ου} αι. π.Χ., υπήρχαν στον ελληνικό χώρο λίθινα γυναικεία αγάλματα σε μεγάλο μέγεθος, τα οποία αποτελού-

σαν εξέλιξη από προηγούμενες μορφές της ελληνικής γλυπτικής μικρής κλίμακας. Η ιδέα όμως να στήσουν λίθινες ανθρωπίνες μορφές ως μνημεία προέρχεται, όπως πιστεύουμε, από την Αίγυπτο. Οι σχέσεις των Ελλήνων με τη χώρα αυτή ήταν πάντα στενές. Ενδείξεις για σχέσεις πριν από τον 7^ο αι. π.Χ. αποτελούν καταρχήν οι μύθοι, όπως ο μύθος του Δαναού και του αδελφού του Αιγύπτου που περιγράφεται στο ησιόδειο έπος «Δαναΐς». Εξάλλου συνεχής ήταν η παρουσία Ελλήνων στρατιωτών ως μισθοφόρων στην Αίγυπτο πριν από τα μέσα του 7^{ου} αι. π.Χ. Μέσα στον 7^ο αι. ενισχύθηκαν περαιτέρω οι σχέσεις των Ελλήνων με την Αίγυπτο λόγω των εμπορικών τους δραστηριοτήτων.

Στην Αίγυπτο η όρθια ανδρική μορφή αποτελούσε το κύριο θέμα της μνημειακής γλυπτικής, όπως και ο κούρος στην Ελλάδα αποτέλεσε το κύριο θέμα στη μνημειακή γλυπτική της αρχαϊκής περιόδου. Οι μορφές αυτές στην Αίγυπτο αποτελούσαν μνημεία, ήταν δηλαδή στημένες στη μνήμη κάποιων μορφών του παρελθόντος, π.χ. βασιλέων, ενσαρκώνοντας, ορισμένες από αυτές, τις ανώτερες κοινωνικές αξίες και ιδεώδη. Κατά τον ίδιο τρόπο και οι κούροι, σύμφωνα με τον Kyrieleis, αποτελούσαν μνημεία του αναθέτη ή του εικονιζομένου και ενσάρκωναν τις ανώτερες αξίες της ελληνικής κοινωνίας της αρχαϊκής εποχής. Η ομοιότητα δηλαδή των ελληνικών κούρων με τις όρθιες ανδρικές μορφές της αιγυπτιακής τέχνης βρίσκεται κυρίως στην ιδέα και λιγότερο στη μορφή. Γι' αυτό υπάρχουν άλλωστε τόσο πολλές διαφορές μεταξύ των δύο. Έτσι για παράδειγμα η γυμνότητα αποτελεί κύριο χαρακτηριστικό των ελληνικών κούρων αλλά και τη βασική τους διαφορά από τις αιγυπτιακές μορφές που δεν εικονίζονται ποτέ εντελώς γυμνές.

Ωστόσο, σύμφωνα με τις τελευταίες απόψεις, φαίνεται ότι οι ελληνικοί κούροι, τουλάχιστον οι κολοσσιαίοι, όπως ο κούρος της Σάμου ή ο κούρος της Ν. Υόρκης, ακολουθούν τον αιγυπτιακό (σαϊτικό) κανόνα ως προς τη δομή τους. Αυτή η παράδοση σώζεται άλλωστε και στον Διόδωρο (I, 98, 5 κ.ε.), ο οποίος αναφέρει ότι ο Τηλεκλής και ο Θεόδωρος, γιοί του Ροίκου από τη Σάμο, που κατασκεύασαν για τους Σάμιους το ξόανο του Απόλλωνα Πυθίου, είχαν παραμείνει στην Αίγυπτο. Σύμφωνα με την παράδοση που διασώζει ο συγγραφέας αυτός το μισό άγαλμα το έκανε ο Τηλεκλής στη Σάμο και το υπόλοιπο ο αδερφός του στην Έφεσο, αλλά όταν έφεραν κοντά τα δύο κομμάτια αυτά ταίριαζαν απόλυτα σαν να τα είχε κατασκευάσει ο ίδιος άνθρωπος. Η μέθοδος κατασκευής με βάση έναν κανόνα ήταν διαδεδομένη στην Αίγυπτο. Σύμφωνα με αυτή το σύνολο διαιρούνταν σε 21 τετράγωνα που καθόριζαν και τις αναλογίες της μορφής. Πάντως στους Έλληνες δεν εφαρμόστηκε πιστά ο

«σαϊτικός» κανόνας γιατί έπαιξαν επιπλέον ρόλο η φαντασία και η καλλιτεχνική όραση.

Οι πρώτοι κούροι συναντώνται στις Κυκλάδες, όπου υπήρχε η πρώτη ύλη για την κατασκευή τους, δηλαδή το μάρμαρο. Πιο συγκεκριμένα εμφανίζονται στη Νάξο, όπου πριν από τους κούρους υπήρχαν άλλα έργα μεγάλης πλαστικής από μάρμαρο. Το γεγονός όμως ότι οι πρώιμοι αττικοί ή σαμιακοί κούροι διαφέρουν ως προς τα στυλιστικά χαρακτηριστικά από τους κυκλαδικούς αποτελεί ένδειξη ότι σε κάθε περιοχή ο τύπος αναπτύχθηκε αυτόνομα, υπό την επίδραση της αιγυπτιακής μεγάλης γλυπτικής. Η Νάξος ωστόσο φαίνεται ότι προηγείται, λόγω της εξοικείωσης που είχαν ήδη οι Νάξιοι τεχνίτες με το μάρμαρο και λόγω της τεχνογνωσίας για τη λάξευση μεγάλων μορφών σε αυτό το υλικό.